

AZ ÜZLETI ETIKA VÁLSÁGA⁺

ZSOLNAI LÁSZLÓ*

(Kivonat) A jelenlegi pénzügyi- és gazdasági válság kiváló lehetőséget nyújt a jelenleg fennálló vállalatirányítási modell újraértelmezésére. A Homo Oeconomicus elgondolást nem lehet érvényesnek tekinteni, hiszen az emberek nem csak saját érdekeik maximalizására törekszenek. Mások jólétét is figyelembe veszik döntéshozataluk folyamán. Hasonló problémák merülnek fel a stakeholder modell értelmezésénél, hiszen a vállalat nem tekinthető olyan befektetési ügyleteket alkalmazó berendezésnek, amely a ráfordítást termelési eredménnyé alakítja át.

Valójában a vállalat a társadalomért felelősen együttműködő személyek csoportja. Ezért előnyösebb lenne az érdekeltek szempontját nézni, ami változást eredményezne a társadalmi felelősségvállalásban, beleértve a nemek közti egyenlőséget. Egy átfogóbb nézőpontból, a materialista modell újragondolása a globális kormányzás átalakulásához és egy lokálisabb rendszer létrejöttéhez fog vezetni, a fenntartható fejlődés növelésének és az ökológiai homogenizáció megakadályozásának érdekében.

Összefoglalva, az ésszerű erőforrás- elosztási folyamatok helyett egy kiegyensúlyozott erőforrás - elosztási mechanizmus alkalmazása lenne szükséges, mint a kapitalizmus egy új erkölcsi alapja.

Kulcsszavak: a gazdasági cselekvések erkölcsi megfontolása, vállalatok társadalmi felelősségvállalása, szervezeti etika, nemek egyenjogúsága, globális kormányzás, fenntarthatóság.

*

A CIKK VÁZLATA:

Az üzleti etika szerepe

A gazdasági cselekvést kiváltó indíték kritikája

Túl a Homo Oeconomicuson

Az üzleti élet és a társadalom

Szervezeti etika

Nemi szerepek az üzleti életben

A nemzetközi etika és a globalizáció

Fenntarthatóság és boldogság

A kapitalizmus jövője

*

A jelenlegi pénzügyi- és gazdasági válság új megvilágításba helyezi a jelenleg uralkodó vállalatirányítási modellt. A Foglaljuk el a Wall Streetet és más hasonló, üzleti tevékenység ellenes mozgalmak, a vállalatokkal szembeni széles körben elterjedt bizalmatlanság és a gazdasági vezetők megkérdőjelezhető magatartása mutatja a materialista vállalatvezetési modell válságát.

A materialista irányítási elv azon a hiten alapul, hogy a gazdasági tevékenységek egyetlen indítéka a pénzkeresés, és a siker egyetlen mércéje a megtermelt profit. Pszichológusok azonban felfedezték a materialista értékzemplélet közvetett hatásait. Számos tanulmány bizonyítja, hogy egyre több ember részesíti előnyben az anyagi javakat a személyes jólétükkel szemben és hajlamosak manipulatív, versenyorientált és élettani szempontból káros magatartási formák szerint cselekedni. (Kasser 2002)

1 Az üzleti etika szerepe

Napjaink gazdasági tevékenységeinek etikussága gyakran alaposan megkérdőjelezhető és sok tekintetben elfogadhatatlan. A gazdaság etikusságát jelentős mértékben növelni kellene, de a témában egy ellentmondásba ütközünk. Ha csak azért akarjuk növelni gazdasági tevékenységeink etikusságát, hogy annak

⁺ A tanulmány a *Handbook of Business Ethics - Ethics in the New Economy*. Oxford, Peter Lang Academic Publishers 2012. (Edited by Laszlo Zsolnai) legfontosabb téziseit mutatja be.

* Zsolnai László egyetemi tanár, Budapesti Corvinus Egyetem tanára, Gazdaságetikai Központ.

segítségével nagyobb hatékonyságot érzünk el, végül nem fogunk sikerrel járni. Csak akkor van lehetőségünk gazdasági tevékenységeink átlagos színvonalát növelni, ha indítatásunk *valóban etikai*; azaz, ha magáért az etikus magatartásért küzdünk.

2 A gazdasági cselekvést kiváltó indíték kritikája

Peter Ulrich vitatja, hogy az üzleti etika több lenne, mint "alkalmazott etika". Szerinte az üzleti etika fő feladata, hogy kifejezze a gazdasági gondolkozásmódot – ez a gazdasági cselekvést kiváltó indíték bírálata. A közgazdasági gondolkodásmód története az erkölcsfilozófián alapulva fedi fel a gazdasági ésszerűség "emancipációját", a folyamatot, ami tükrözi a Polányi Károly által leírt (1946) "A nagy átalakulás" történelmi folyamatát, ami szerint a gazdaság elvesztette beágyazottságát a társadalmi, környezeti és történelmi kontextusokba. Napjainkban, a kontextuson kívül rekedt, tehermentesített gazdasági ésszerűség kérdéses következményei egy növekvő, valós életpasztalatot képviselnek. Ebben a helyzetben a gazdasági etika betöltheti azt tágongó űrt, ami a hagyományos politikai gazdaságtan elméleti közgazdaságtanná redukálásával keletkezett. (Ulrich 2012)

Ulrich úgy véli, hogy pusztán gazdasági okból kellene új etikai kódexet keresnünk. Az üzleti etika talán erőteljes kritikát ad az "ökonómizmusról", beleértve a gazdasági determinizmust (ami a "körülmények kényszerítő ereje" mellett érvel az etikai igényekkel szemben) és a gazdasági redukcionizmust is (ami vitatja, hogy a piac morális elkötelezettsége elegendő biztosítékot nyújt az erkölcsi indítékok betartására). Újragondolva a gazdasági cselekvést kiváltó indíték alapvető etikai szempontjait, kérdőre vonva a gazdasági "ésszerűsítés" értelmét tekintettel a jó emberi életre és bírálva a politikai- gazdasági rendszert, a szabad és egyenlő polgárok jól szervezett társadalmának fejlődése érdekében. (Ulrich 2012)

3 Túl a Homo Oeconomicuson

A Homo Oeconomicus modell azt állítja, hogy a szereplők racionális, önérdek- maximalizáló lények. A túlnyomó tapasztalat azonban azt mutatja, hogy az emberek nem csak saját anyagi érdekükkel törődnek, hanem figyelembe veszik mások érdekeit is. Készek áldozni saját anyagi jólétükből azért, hogy segítsék a nekik kedves személyeket, vagy megbüntessék a nekik ellenszenveseket. Figyelembe veszik azon idegenek jólétét is, akiknek érdekei veszélyben forognak. Ezen kívül érdekeltek saját jó hírnevük megtartásában és törődnek önvéleményükkel is. A gazdasági magatartást tehát együttesen határozzák meg a segédszámítások és az erkölcsi megfontolások. Két fő tényező adhat magyarázatot a gazdasági magatartás etikusságára, a szereplők morális jelleme és az etikus gazdasági magatartás viszonylagos költsége. A gazdasági szereplők lényegében erkölcsi lények, de a körülményektől függ, hogy az *Erkölcsi Gazdasági Ember* melyik arca kerül előtérbe. (Zsolnai 2012a)

A *stakeholder paradigma* már nem egy megfelelő elgondolás a piaci kapitalizmus e modern szakaszában. A hagyományos célgélmélet túlságosan korlátoz abban, hogy etikai értékeket foglaljunk pénzügyi keretek közé. A tulajdonjogi modell szerint a részvényes az, aki vállalja a fennmaradó kockázatot és akit megillet a fennmaradó nyereség. A vállalat egy olyan, közvetlen befektetési ügyletet alkalmazó berendezésnek tekinthető, amely a ráfordítást termelési eredménnyé alakítja át. E materialista nézet szerint, a vállalat nem az együttműködő személyek rendszere, hanem egy szerződő intézmény, ami pénzforgalmat hoz létre. Ebből a szemszögből szó sem lehet társadalmi felelősségvállalásról. Ezt a megközelítés igazolódik be, amikor a részvényesek, mint optimális érdekeltek, kiválasztásánál az ügynökdíjak csökkentése a cél. Ez az érv tagadja, hogy bármilyen közvetett kapcsolat lenne a társadalmi összetartás és a vállalat működési hatékonysága között. (Soppe 2012)

Az 'etikus pénzügyi' megközelítésben, a neoklasszikus paradigmát egy tágabb értelmezés helyettesíti. A versenyképesség és a nyereségesség szükségének érdekében helyet kap a környezetvédelem, a dolgozók szociális és mentális egészsége és a hitelezők és egyéb érdekeltek erkölcsi felelősségvállalása a kockázatkezelésben. A szabad verseny ösztönzi a működési hatékonyságot, de ugyanakkor túlkorlátozott ahhoz, hogy kiegyensúlyozott allokációs mechanizmusként szolgáljon. A fenntartható magatartás gyakran az irányítási költségek növekedésével jár (pl. az óvatosság érdekében) és ezért valószínűleg magasabb ügynökdíjakat eredményez. Más részről viszont, egy biztonságosabb és stabilabb környezet a szerződés-kötési költségek csökkenését eredményezheti és egészben véve nagyobb társadalmi jólétet hozhat létre. (Soppe 2012)

4 Az üzleti élet és a társadalom

A kapcsolatot az üzleti élet és a társadalom között, valamint a vállalatok felelősségét a társadalomra nézve olyan gyűjtőfogalmak alatt vitatták meg, mint “társadalmi felelősségvállalás” és a “vállalat, mint a világ felelős állampolgára”. Az elvárás, hogy a magánvállalatok sajátos szerepét “polgárként” elemezzék és hangsúlyozzák, a közelmúltban kapott igazán lendületet. A vállalatok polgári szerepét úgy is lehet érteni, mint egy eszményt az üzleti élet a társadalomban betöltött szerves szerepéről, mely lehetővé teszi a felelős üzleti magatartást.

Thomas Beschorner és *Christoph Schank* hangsúlyozzák, hogy mind a liberális és a republikánus hagyomány magyarázatot ad a *polgárság* jellegére vonatkozóan. Míg a liberális hagyomány szerint a jó állampolgár betartja a szabályokat és megvédi alapjogait egy harmadik személlyel szemben, egy republikánus hagyományt követő jó állampolgár nézőpontja proaktív és politikai szereplővé válik. Míg a liberalizmus az egyéni jogokat emeli ki, a republikánizmus a honpolgári köteleességekre helyezi a hangsúlyt. A vállalati állampolgárság a republikánus hagyományt tükrözi, miszerint komplex állampolgárként cselekszik, el nem különítve a gazdasági érdekeit és állampolgári köteleességeit. Sőt, egyesíti őket modus operandijában. Ebből a republikánus szemszögből, a *vállalat, mint a világ felelős állampolgára* túlmutat a filantrópián és magába foglalja a vállalatok felelősségét az alapvető üzleti tevékenységekben és teljes ellátási láncuk során. (Beschorner és Schank 2012)

5 Szervezeti etika

Josep Lozano szerint a szervezeti etika egy olyan értékrendre utal, amellyel a szervezet azonosul, akár az ott dolgozók, akár az azzal kapcsolatban lévők szemszögét vesszük alapul. A szervezeti etika tanulási- és innovációs lehetőséget biztosít az intézmények számára. Többről van tehát szó, mint egy tudatos folyamat, ami során a szervezetek értékelik és megújíthatják identitásukat- ez egy program. A szervezeti állampolgárságot egy fejlett, az intézményi értékeket tükröző új megnyilvánulási formaként értelmezhetjük. A szervezeti állampolgárság egy széles látókört jelent, mely szerint a szervezetek társadalmi kontextusban végzik tevékenységeiket, s mely kiemeli az intézmények szociálisan közreműködő és újító szerepét. (Lozano 2012)

Knut J. Ims és *Lars Jacob Pedersen* kimeli a felelősség és etikusság közötti szoros kapcsolatot. A személyes felelősségnek döntő szerepe van abban az üzleti intézmények etikus cselekedeteinek támogatásában. Egy cselekvésorientált szemszögből, hangsúlyozni kellene a mély érzések fontosságát, mint például empátia és igazságosság. A személyes felelősséggel szembeállítható a szerep vezérelte magatartás és a közérkölc. Sok esetben a személyes felelősséggel bíró cselekvés szemben áll az intézményi lojalitással. A Hirschmann által leírt “kivonulás”, “tiltakozás” és “hűség” alternatív stratégiát jelentenek a személyes felelősséggel bíró tettekre az intézményi életben. (Ims és Pedersen 2012)

6 Nemi szerepek az üzleti életben

Bár létezik egyetemes megállapodás a nemek egyenlőségéről, a nők még mindig hátrányos helyzetben vannak a mai társadalomban. A nemek közötti különbségek az élet több területén is fellelhetőek, beleértve az üzleti életet is. A hagyományos közgazdaságtan férfi-központú, mivel feltételezi egy személy androcentrikus felfogását. Napjainkban a vállalatok kizárólagosan a hatékonyságra koncentrálnak és ezért hajlamosak alulértékelni a női jellemvonásokat, mint törődés és együttérzés. Ellenben, a marketing és a reklámok szívesen használják a nőket szexuális tárgyként.

A nők erkölcsi tapasztalatain alapulva *Carol Gilligan* (1982) úgy írja le a feminista etikát, mint a törődés etikáját. A nők önképüket kapcsolataik alapján építik és számukra az általános problémamegoldó módszer a kommunikáció. A feminista etikába való bepillantás létrehoz egy olyan új vállalatiirányítási modellt, melynek kulcskérdése a kapcsolatok mindkét felet kielégítő módon való fenntartása és kezelése. A posztindusztriális gazdaság jobban kedvez a nőknek, mint a férfiaknak. Napjaink vállalatai nőiesebb vezetési stílust követelnek meg. A nemek egyenjogúsága és a feminista etika már nem csak önmaguk miatt fontosak. Növelik a vállalatok és a gazdaság teljesítményét, miközben egyaránt hozzájárulnak a férfiak és nők életminőségéhez. (Wilson és Zsolnai 2012)

7 A nemzetközi etika és a globalizáció

A nemzetközi gazdasági rendszerben szükség van globális vezetésre, az anarchia leküzdése érdekében. Ez a hatékony nemzetközi intézmények fejlesztését, a globális civil társadalom erejének használatát és a gazdaság önkorlátozásának megerősítését jelenti. A multinacionális cégek egyik feladata, hogy

együttműködjenek kormányzati rendszerekkel. Szintén feladatuk, hogy összeegyeztessék napi feladataik során az univerzalizmust és a kulturális relativizmust; azaz, hogy egyetemesen érvényes etikai elveket alkalmazzanak, miközben a helyi erkölcsi normákat is tiszteletben tartják. A multinacionális cégek vezetése fokozott felelősséget kíván, az anyaországban és külföldön is.

Boda Zsolt vitatja, hogy a globalizációs törekvések elősegítenék a nemzetközi anarchia leküzdését és a nemzetközi közjavak megvédését; mindemellett, a globalizáció a mai formájában nem fenntartható. A globalizációs folyamatokat végigkísérte egy politikai, kulturális és vallási törésvonal. A globalizált gazdaság működése ellentmond a fenntartható fejlődés célkitűzésének, mert az ökológiai sokszínűség csökkentéséhez és a források kiaknázásához vezet, valamint lehetetlenné teszi az elővigyázatossági elvek alkalmazását. A gazdaság bizonyos fokú lokalizációja tehát bizonyosan szükséges. A kihívás az, hogyan segítsük elő a globális kormányzás növelését, miközben csökkentjük a gazdasági globalizációt. (Boda 2012)

8 Fenntarthatóság és boldogság

Egy etikus cégnek folyamatosan törekedni kell a *fenntarthatóság* átfogó céljának elérésére. Ez a vállalati szinten azt jelenti, hogy a szervezet képes a tevékenységét a jövőben is folytatni, a természeti, társadalmi és emberi erőforrásokra való hatásának figyelembe vételével. A fenntartható fejlődés egy olyan alapvető cél, amely megköveteli, hogy a különböző érdekcsoportok egymást megerősítve tevékenykedjenek. A fenntarthatóság elérésének érdekében a vállalatoknak fejlett és innovatív irányelveket és eszközöket kell alkalmazniuk. (Tencati 2012)

A nyugati világ egyik tragikus tévedése az a hit, miszerint a magasabb bevétel nagyobb *boldogsághoz* vezet. A tapasztalat azt bizonyítja, hogy nem a pénz, hanem a többi ember tehet minket boldoggá. A jobb a több elve egy romboló vakvágány. A boldogság cselekvés központú és szoros kapcsolatban áll az önmegvalósítással és a mások iránti odafigyeléssel. Bhután buddhista királysága bizonyítja ezt az átfogó megközelítést az emberi jólétről, a Bruttó Nemzeti Boldogság mértékének alkalmazásával. Ellenben Norvégia egy gazdag ország, amely az "affluenza" elnevezésű jóléti betegséggel küzd.

Knut J. Ims vitatja, hogy a GDP-n alapuló jóléti megközelítés egy materialista, gazdasági leírás az emberi jólétnak. Azonban szükséges a megközelítés kiegészítése, a jólét, mint holisztikus és többdimenziós emberi jólét értelmezésével. A boldogság kutatása és a pozitív pszichológia hozzájárulhat a gyümölcsözőbb mérések fejlesztéséhez. A mélyökológia filozófiai irányzat azt feltételezi, hogy nem érhető el az önmegvalósítás más érző lények önmegvalósításának figyelembe vétele nélkül. (Ims 2012)

9 A kapitalizmus jövője

A kapitalizmus erkölcsi alapját újra kell értelmezni. A modern kapitalizmus kívül esik a társadalom szociális és kulturális normáin. A piaci fundamentalizmus – ami az az elképzelés, hogy minden érték visszavevethető piaci értékűvé, és hogy a szabad verseny az egyetlen hatékony módszer, amely az erőforrások ésszerű elosztását biztosítja -, uralmának véget kellene vetni.

Valódi értékeket kellene keresnünk, amik alapul szolgálnak a gazdasági cselekvések alternatív szempontjainak fejlesztéséhez. Például a világ vallásainak gazdasági szemléletű tanítása nagy jelentőséggel bírna a gazdálkodás újragondolásában. Többek között a judaizmus, katolicizmus, buddhizmus és a taoizmus is olyan életvitelt szolgáló gazdálkodási módokat hirdetnek, amelyek biztosítani tudják az emberi közösségek megélhetését és a természetes ökoszisztémák állandóságát.

A gazdasági tevékenységeket egy amolyan *természet, jövő generációi és társadalom* tesztnek kellene alávetni, hogy elnyerjék legitimitásukat mai társadalmunkban. Ez azt jelenti, hogy (i) a gazdasági tevékenységek nem okozhatnak kárt a természetben és arra sem adhatnak felhatalmazást, hogy mások kárt okozzanak, (ii) a gazdasági tevékenységeknek tiszteletben kell tartania a jövő generációinak szabadságát, és (iii) a gazdasági tevékenységeknek a társadalmi jólétet kell szolgálni. Környezetünk, a jövő generációi iránti tisztelet valamint a társadalmi jólét szolgálata az üzleti tevékenységek gyökeres átalakítását követelik. A kapitalizmus jövője nagymértékben függ attól, képes-e alkalmazkodni az új, 21. századi valósághoz. (Zsolnai 2012b)

Fordította Dávid Szandra

Hivatkozások

Beschorner, T. and Schank, Ch. 2012: „Citizenship and Responsibility of Corporations” in Laszlo Zsolnai (ed): *Handbook of Business Ethics - Ethics in the New Economy*. Oxford, Peter Lang Academic Publishers (előkészületben).

Boda, Zs. 2012: „International Ethics and Globalization” in Laszlo Zsolnai (ed): *Handbook of Business Ethics - Ethics in the New Economy*. Oxford, Peter Lang Academic Publishers (előkészületben).

Gilligan, C. 1982: *In a Different Voice. Psychological Theory and Women’s Development*. Harvard University Press, Cambridge and London.

Ims, K.J. 2012: „From Welfare to Well-Being and Happiness” in Laszlo Zsolnai (ed): *Handbook of Business Ethics - Ethics in the New Economy*. Oxford, Peter Lang Academic Publishers (előkészületben).

Ims, K.J. and Pedersen, L.J. 2012: „Personal Responsibility and Ethical Action” in Laszlo Zsolnai (ed): *Handbook of Business Ethics - Ethics in the New Economy*. Oxford, Peter Lang Academic Publishers (előkészületben).

Kasser, T. 2002: *The High Price of Materialism*. Cambridge, MA: MIT Press.

Lozano, J. 2012: „Organizational Ethics” in Laszlo Zsolnai (ed): *Handbook of Business Ethics - Ethics in the New Economy*. Oxford, Peter Lang Academic Publishers (előkészületben).

Polanyi, K. 1946: *The Great Transformation. Origins of our Time*. Victor Gollancz Ltd., London.

Soppe, A. 2012: „Ethics and the Theory of the Firm” in Laszlo Zsolnai (ed): *Handbook of Business Ethics - Ethics in the New Economy*. Oxford, Peter Lang Academic Publishers (előkészületben).

Tencati, A. 2012: „The Sustainability-Oriented Company” in Laszlo Zsolnai (ed): *Handbook of Business Ethics - Ethics in the New Economy*. Oxford, Peter Lang Academic Publishers (előkészületben).

Ulrich, P. 2012: „Ethics and Economics” in Laszlo Zsolnai (ed): *Handbook of Business Ethics - Ethics in the New Economy*. Oxford, Peter Lang Academic Publishers (előkészületben).

Wilson, D. and Zsolnai, L. 2012: “Gender Issues in Business” in Laszlo Zsolnai (ed): *Handbook of Business Ethics - Ethics in the New Economy*. Oxford, Peter Lang Academic Publishers (előkészületben).

Zsolnai, L. 2012a: „The Moral Economic Man” in Laszlo Zsolnai (ed): *Handbook of Business Ethics - Ethics in the New Economy*. Oxford, Peter Lang Academic Publishers (előkészületben).

Zsolnai, L. 2012b: „Future of Capitalism” in Laszlo Zsolnai (ed): *Handbook of Business Ethics - Ethics in the New Economy*. Oxford, Peter Lang Academic Publishers (előkészületben).

*

<http://www.southeast-europe.org>
dke@southeast-europe.org

© DKE 2012

Figyelem! Kedves kutató! Ha erre a tanulmányunkra hivatkozik, vagy idézi annak egy részét, kérjük, küldjön erről egy email-t a főszerkesztő részére a dke@southeast-europe.org címre. *A tanulmányt a következőképpen idézze:*

Zsolnai László: Az üzleti etika válsága. (Fordította Dávid Szandra) *Délkelet-Európa – South-East Europe International Relations Quarterly*, Vol. 3. No. 3. (2012 őszi) 5 p. Együttműködését köszönöm. *A főszerkesztő*